


Tarihsel Meryem'den İmanın Konusu Olan Meryem'e: Meryem Kültündeki Teolojik Değişimler

Hülya Yıldız |  0000-0001-9668-2672 | hulya.yildiz@yalova.edu.tr

Doktora Öğrencisi; Öğr. Gör. | Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Yalova Üniversitesi
Dış İlişkiler Koordinatörlüğü | Sakarya; Yalova, Türkiye

ROR : 04ttnw109; 01x18ax09

Öz

İki bin yılı aşkın Hristiyanlık tarihinin erken dönemlerinden itibaren dindeki önemi, konumu ve rolü giderek artan Meryem, Katolik teolojinin alt branşı “mariyoloji” alanında müstakil olarak ele alınmaktadır. Mariyoloji halk inancında Meryem'e duyulan derin saygı ve sevgiden kaynaklı Meryem kültü ve inancıyla paralel bir gelişme göstermiştir. Yeni Ahit ve ilk dönem Kilise Babalarının yazıları gibi resmi Hristiyan kaynaklarında Meryem'e çok önem atfedilmemiş ve hakkında kısıtlı bilgilere yer verilmiştir. Dördüncü asırda İsa'nın insan ve ilahi tabiatlarının ilişkisi üzerine yapılan tartışmalar ile Meryem, teolojinin konularına dahil edilmeye başlanmıştır. İsa'nın tabiatlarıyla ilgili farklı görüşler ve tartışmalar, Meryem'in anne olarak rolünü ve statüsünü etkilemiştir. İlk dönem Hristiyanlıkta ayrı coğrafyalarda yaşayan muhtelif grupların türemesi, ortak bir kredo oluşturma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. İsa'nın tabiatları konusundaki çelişkili görüşler arasında İsa'nın insan tabiatına vurgu yapmak isteyenler Meryem'in anneliğini delil göstermiştir. Bu tartışmalardan kısa bir süre sonra ilk Meryem dogması “Tanrı Annesi” (431) kabul edilmiştir. Teolojideki bu gelişmelere ek olarak apokrif eserler ve halk inancıyla birlikte Meryem inancı giderek bir külte dönüşmüştür. Bu süreç, Katolik teolojide Meryem'e ait üç inanç esasının daha ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Meryem inancındaki bu gelişmeler zamanla Meryem kültürünün anlamını derinleştirmiştir. Bu gelişimin izlerini sürmek adına öncelikle Hristiyanlığın erken dönem yazılı kaynaklarına bakılmalıdır. Bu nedenle öncelikle Kutsal Kitap'ın bize tasvir ettiği Meryem ele alınmıştır. Kutsal Kitap dönemi sonrası ve Meryem'e dair ilk dogmanın ilanına götüren üç asırlık dönem içerisinde dini literatürün en önemli kaynaklarından biri olan Kilise Babalarının yazılarında Meryem'e dair yazılanlara yer verilmiştir. Katolik Kilisesinin Meryem hakkındaki söylemlerinin gelişmesinde teolojik tartışmaların yanı sıra apokrif eserler de etkili olmuştur. Resmi kilise öğretisinin dışında kalan bu eserlerde Kutsal Kitabın aksine Meryem'in hayatı doğumundan ölümüne kadar ele alınmıştır. Meryem'le ilgili henüz bir dogma ilan edilmeden önce yaygınlık kazanan bu eserlerin resmi kilise söylemlerine olan tesirini Kilise Babalarının yazılarında, apokriflerden yaptıkları alıntılar ile görmek mümkündür. Bunlardan en yaygın bilineni Yakup İncilidir. Yakup İncili, Meryem'in bakire doğumu ve İsa'nın mucizevi doğumunu detaylı bir şekilde anlatması, Hristiyan topluluklarında Meryem'e olan saygıyı artırmıştır. Bu metin, Meryem'in kutsallığına vurgu yaparak onun değer ve önemini önce halk bazında sonrasında resmi kilise söyleminde arttırmıştır. Benzer şekilde erken dönemde kaleme alınmış ve Meryem'in ölümünü ve göğe

yükselmesini ele alan birçok apokrif eser önce halk nezdinde bu inancın benimsenmesini sağlamış ve ardından 1950 yılında resmen kilisenin ilan ettiği bir dogma olmuştur. Bu makalede, Hristiyanlığın Katolik mezhebi içerisinde halk inancının bir yansıması olan Meryem kültü ve Meryem'le ilgili resmi kilise öğretilerinden oluşan mariyolojinin birbirini besleyerek oluşturdukları dinamik etkileşimin, Meryem teolojisine katkısı ele alınacaktır. Bu minvalde erken dönem Kilise Babalarının yazılarına ek olarak bazı apokrif eserlerin Meryem teolojisinin gelişimine olan katkıları ele alınacaktır. Meryem'in ebedi bekaret dogması bağlamında "Yakup İncili" ve Meryem'in göğe yükselmesi dogmasında "Meryem'in Uykusu" ve "Meryem'in Uykusunu anlatan Altı Apokrif" gibi eserlerin doktrin oluşumuna etkileri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler


Dinler Tarihi, Mariyoloji, Theotokos, Ebedi Bekaret, Lekesiz Gebelik, Göğe Yükselme, Lex Orandi Lex Credendi.

Atıf Bilgisi


Yıldız, Hülya. "Tarihsel Meryem'den İmanın Konusu Olan Meryem'e: Meryem Kültündeki Teolojik Değişimler". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Haziran 2024), 257-276. <https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2024.10.1.10>

Geliş Tarihi	07.03.2024
Kabul Tarihi	08.05.2024
Yayın Tarihi	30.06.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Makale Bilgisi	Bu çalışma, henüz savunulmamış doktora tezinden türetilmiştir. Tez, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı olarak Prof. Dr. Fuat Aydın danışmanlığında yürütülmektedir.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

From Historical Mary to Mary of Faith: Theological Transformations in the Cult of Mary

Hülya Yıldız |  0000-0001-9668-2672 | hulya.yildiz@yalova.edu.tr

PhD Student; Lecturer | Sakarya University Institute of Social Sciences Doctoral Student; Lecturer,
Yalova University Foreign Relations Office | Sakarya; Yalova, Türkiye

ROR : 04ttnw109; 01x18ax09

Abstract

The significance, position, and role of Mary in Christianity have undergone a remarkable evolution over the course of the two-thousand-year history of the faith. From the early stages of Christianity to the present day, Mary's stature has progressively increased, garnering deep reverence and devotion among believers. Now, she stands as a central figure, independently addressed within the Catholic theological sub-branch known as "Mariology". The development of Mariology can be traced alongside the growth of popular belief in Mary's profound significance. This reverence for Mary has contributed to the flourishing of her cult and the deepening of faith among lay people and clergy. Despite this initial scarcity of information about Mary in official Christian sources such as the Holy Bible and the writings of early church fathers, her importance gradually became a topic of theological discourse. It was in the fourth century that discussions surrounding the nature of Jesus, particularly the relationship between his human and divine natures, prompted theologians to consider Mary's role more seriously. As debates on Jesus' natures unfolded, Mary's significance began to be intertwined with theological matters, ultimately influencing her status within Christianity. The diverse sects that emerged in different geographical regions during early Christianity necessitated the formulation of a common creed. Those emphasizing the humanity of Jesus often cited Mary's motherhood as evidence, leading to the proclamation of the first Mary dogma at the council of Ephesus in 431, which officially recognized her as the "Mother of God". In addition to theological developments, apocryphal works and popular beliefs also played a significant role in shaping the discourse on Mary. These Works, existing outside the official church doctrine, offered alternative narratives about Mary's life, from her birth to her death. Notably, texts such as the Gospel of James provided detailed accounts of Mary's virgin birth and Jesus' miraculous conception, further enhancing her revered status within Christian communities. The influence of apocryphal works on official church discourse is evident in the quotations made by church fathers, showcasing the dynamic interplay between popular belief and formal theology. This interaction has significantly shaped Mary's theology within Catholicism, highlighting the intricate relationship between her cult and Mariology. In conclusion, Mary's journey from a figure of limited importance to one of profound significance exemplifies the evolving nature of Christian theology and devotion. Her enduring legacy continues to inspire reverence and devotion among believers, bridging the

gap between popular belief and official doctrine within the Catholic Christian denomination. In this context, the influences of certain apocryphal Works on the formation of doctrine will be examined, in addition to the writings of early Church Fathers. The impact of texts such as the “Gospel of James” on the doctrine of Mary’s perpetual virginity and the “Book of Mary’s Repose” and the “Six Books Dormition Apocryphon” on the doctrine of Mary’s assumption will be examined.

Keywords

History of Religions, Mariology, Theotokos, Perpetual Virginity, Immaculate Conception, Assumption, Lex Orandi Lex Credendi.

Citation

Yıldız, Hülya. “From Historical Mary to Mary of Faith: Theological Transformations in the Cult of Mary”. *The Journal of Near East University Faculty of Theology* 10/1 (June 2024), 257-276. <https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2024.10.1.10>

Date of Submission	07.03.2024
Date of Acceptance	08.05.2024
Date of Publication	30.06.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Article Information	This article is derived from a doctoral thesis that has not yet been defended. The thesis was prepared by Sakarya University, Institute of Social Sciences. It is carried out under the consultancy of Prof. Dr. Fuat Aydin.
Conflicts of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Giriş

Hristiyan dünyasında, İsa'dan sonra en önemli şahsiyet kabul edilebilecek olan Meryem, özellikle Katolik ve Ortodoks Hristiyan geleneğinde yüksek bir saygıya ve öneme sahiptir. Matta (1:18-25) ve Luka (1:26-38) İncillerine¹ göre Meryem Kutsal Ruh aracılığı ile bakire bir kız iken hamile kalır ve İsa'yı doğurur. Bu mucizevi doğum ile Meryem'e "Theotokos" yani "Tanrı Doğuran" sıfatı verilerek İsa'nın tanrısal ve insan doğasını taşıyan annesi olduğu vurgulanır. Meryem'in anneliği, Hristiyanlık öğretilerinde merhamet, sevgi ve koruyuculuk sembollerini taşır. Aynı zamanda Meryem'e yönelik dua ve ibadetler, Katolik ve Ortodoks Hristiyan topluluklarında yaygın olup Meryem'e olan sevgi ve ihtiramı bir külte dönüştürmüştür. Meryem'in yaşamı ve örnek kişiliği, Hristiyanlar için manevi bir rehberlik kaynağı olmuş ve onun kutsal annelik rolü Hristiyan sanat, edebiyat ve kültüründe derin izler bırakmıştır.

Meryem'in Hristiyanlık içerisinde merkezi bir figür haline gelmesi, tarihsel, teolojik ve kültürel birçok faktörün gelişimi sonucu gerçekleşmiştir. İncil metinlerinde Meryem'e sınırlı bir yer ayrılmış olsa da Meryem kültü zaman içinde derinleşmiş ve genişlemiştir. Biz konumuz itibarıyla Meryem kültürünün oluşumuna ve yayılmasına katkı sağlayan teolojik değişimlere Meryem dogmaları bazında yer vereceğiz. Katolik inanç içerisinde gerçekleşmiş olan bu değişimi erken Hristiyanlıktan itibaren Kutsal Kitap, Kilise Babaları yazıları ve konsil sonuçları belirlemiştir. Birbirinden beslenen bu kaynaklar bir kültürün doğuşuna etki ederken Katolik teolojisinin gelişimine de katkı sağlamıştır.

1. Erken Dönem Hristiyan Kaynaklarında (Tarihsel) Meryem

İsa'nın MS.30'lu yıllarda vefatı ile dördüncü asrın sonlarına kadar yazılmış yazılı belgeler Hristiyanlığın erken dönem kaynakları kabul edilir. Apostolik (havarisel) geleneğe dayanan, teolojik olarak kendi içinde tutarlı ve daha sonra Kilise otoritelerince kabul edilmiş olan metinler kanonik kabul edilmişken kanona dahil edilmeyen yazılı metinler apokrif eser olarak adlandırılmıştır. Günümüz Hristiyanlarınca kabul edilen Kutsal Kitabın Yeni Ahit bölümünü oluşturan kanonik eserler, Pavlus'un mektuplarının yanı sıra diğer havarisel mektuplar ve İncillerden oluşmaktadır. Erken dönem Hristiyan kaynaklarını oluşturan diğer önemli yazılar ise, erken Hristiyan düşünürleri olan Kilise Babalarının eserleridir. Bu yazılar, Hristiyanlık öğretilerinin, inançlarının ve Kilise geleneğinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Hristiyanlığın erken dönem kaynaklarını oluşturan bu eserler içerisinde Meryem'in konumunu belirlemek Meryem kültürünü anlamak açısından önemlidir.

¹ *Kutsal Kitap* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016), Mat. 1:18-25, Luk. 1:26-38.

1.1. Kutsal Kitap'ta Meryem

Hristiyan Kutsal Kitabını oluşturan Yeni Ahit kitaplarına ek olarak Hristiyanlar, kendilerinden önceki din mensupları olan Yahudiliğin kutsal yazılarından oluşan Eski Ahit'i Kutsal Kitap kanonlarına dahil etmişlerdir. Literal bir okumayla Eski Ahit içerisinde Meryem'den bahsedildiğini söylemek güçtür. Ancak Hristiyan ilahiyatçılar kurtuluş teolojisinin bir parçası olarak kabul ettikleri Eski Ahit'in bazı pasajlarında sembolik anlatımlar ile Meryem'den bahsedildiğini kabul etmektedirler.² Bununla birlikte Meryem'den ilk olarak Yeni Ahit kaynakları bahsetmektedir.

Yeni Ahit'in tarihsel olarak en eski bölümü olan Pavlus'un Mektupları arasında Galatyalılar'a (MS 53-54) yazdığı mektubunda ismen olmamakla birlikte Meryem'den bahsettiği kabul edilmiştir. İlgili pasajda Pavlus Meryem'den "kadın" olarak bahseder ("Yasa altında olanları özgürlüğe kavuşturmak için kadından doğan, Yasa altında doğan öz Oğlu'nu gönderdi." (4:4-5)). Pavlus'un Meryem'den kadın olarak bahsetmesi, Kitab-ı Mukaddes yorumcularına göre onun İsa'nın insan doğasına vurgu yapmak istemesinden kaynaklıdır.³ Bu pasaj dışında Pavlus Meryem'i tekrardan zikretmez. Nitekim Pavlus'un yazıları kristoloji⁴ odaklıdır. Bu nedenle Meryem'den sadece biyolojik bir gerçeklik olarak bahseder.

Yazılış tarihleri açısından dört İncil arasında en erken tarihli olan Markos İncilinde (yaklaşık MS. 70) Meryem'den iki defa bahsedilir. İlki, Markos 3:31-35'te geçen bir olayla ilgilidir; bu pasajda İsa'ya, çevresindekilerle konuşurken dışarıda annesinin ve kardeşlerinin olduğu haberi verilir. Markos İncilinde Meryem'e ikinci atıf, altıncı babda geçer ve İsa vaaz verirken, komşuları onun bilgeliği karşısında şaşkınlıkla "bu Meryem'in oğlu değil mi?" diye birbirlerine sorarlar. Her iki anlatımda da konunun öznesi İsa'dır ve Meryem'den sadece İsa ile bağlantılı olarak bahsedilmektedir.

Matta, İnciline (MS. 80-90), İsa'nın soy ağacını peygamber Davut'a dayandırarak başlar. Meryem, İsa'nın annesi olarak bu soy ağacına dahil edilir. Matta, Meryem'in bakire doğumuna ilk defa değinen yazardır (1:18-25). Cebrail Meryem'i ziyaret eder ve ona Kutsal Ruh tarafından gebe kalacağı ve Tanrı'nın Oğlunu doğuracağı haberini verir. Bu haber karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen Meryem Tanrının buyruğunu kabul eder. İlgili pasaj İsa'nın mucizevi doğumuna odaklanmakla birlikte Meryem dindarlığını beslemesi ve onun bekaretini vurgulaması açısından önemlidir. Yine İsa'nın doğumundan sonra yıldızbilimcilerin ziyareti ve meleğin uyarısı ile Mısır'a kaçış rivayetlerinde Meryem'den bahsedilmektedir. Kutsal Kitap yorumcularına göre Meryem'in enkarnasyondaki rolü, onu

² Yeşaya 7:14 "İşte, kız gebe kalıp bir oğul doğuracak; adını İmmanuel koyacak". Bu pasajı İncil yazarı Matta Meryem'in mucizevi doğumuna referans göstermek için Eski Ahit'ten alıntılar (Mat. 1:23).

³ C.P. Ceroke, "Mary, Blessed Virgin, Articles On", *New Catholic Encyclopedia*, ed. Berard L. Marthaler (New Haven: Thomson Gale, 2003), 239.

⁴ İsa'nın doğası, özellikle ilahi ve insan doğası arasındaki ilişki ile ilgilenen teoloji dalı. Bkz. J.C. Cooper, *Dictionary of Christianity* (Chicago: Fitzroy Dearborn, 1996), "Christology", 52.

tanrı ile insan arasında bir aracı konumuna getirmiştir.⁵ Bu nedenle resmi Kilise kayıtlarında ondan aracı (Mediatrice) olarak da bahsedilmiştir.⁶ -Adına adanmış kiliseler, tapınaklar, resimler, heykeller, mucizevi madalyonlar ve tespih gibi- Meryem'e ait dini objeler ile popüler inançta onun Tanrı ile insan arasındaki aracı rolü belirginleşmektedir.

Matta ve Markos İncillerinden sonra Luka, Meryem hakkında sessizliğini bozar. Gerçekten Luka İncili Meryem'den en çok bahseden İncil olmuştur. Matta'da geçen meleğin müjde sahnesine bu İncil de yer verir. Meryem teyzesi Elizabet'in de hamile olduğunu Cebrail'den öğrenir ve onu ziyarete gider. Bu İncil'e göre Meryem nüfus sayımı için nişanlı Yusuf ile Beytüllahim'e giderken bebek İsa'yı bir yemlikte doğurur. Doğum sonrasında Meryem, Yahudi yasasına göre ilk oğlu olan İsa'yı Tanrı'ya sunmak ve arınmasını gerçekleştirmek amacıyla tapınağa gider (2:21-38). Tapınakta yaşlı ve bilge bir adam olan Simon ile karşılaşır. Simon, İsa'nın geleceği hakkında kehanetlerde bulunarak Meryem'e "Senin kalbine de adeta bir kılıç saplanacak" der ve Meryem'in en başta oğlunun çarmıhta gerilerek ölmesine şahitlik etmesiyle yaşayacağı kederine işaret eder. Meryem'in acısını ve matemini betimleyen "Mater Dolorosa" yani kederli anne motifi zamanla mariyolojide önemli bir unsur haline gelir.⁷ Katolik kültüründe ve sanatında, özellikle heykel ve resimde Meryem'le ilgili bu motifin çokça işlendiği görülür. En yaygın resmedilen sahnelerden biri olan İsa'nın ölümü sırasında Meryem çarmıhın altında acılar içinde betimlenir. Oğlunun ölümünde kederli halini işleyen bir diğer sanatsal form ise "Pieta"⁸ betimlemeleridir. Bu formda Meryem çarmıhtan indirilen oğlunu kucaklar haledir. Bu sanatsal ve dini formun amacı seyreden izleyicinin empati kurarak Meryem'in acılarına ortak olmasıdır.

Son İncil olan Yuhanna'da Meryem, Sinoptik İncillerdeki alışılmış konuların dışında zikredilmektedir. İlk olarak Meryem'den Oğluluyla birlikte Kana düğünündeki varlığından bahsedilir. Düğün esnasında düğün sahibinin şarabı tükenir ve bu durumu fark eden Meryem, İsa'ya şarabın tükendiğini bildirir. İsa, Meryem'e "Anne, benden ne istiyorsun? Benim saatim henüz gelmedi" şeklinde cevap verse de İsa boşalan şarap testilerini su doldurarak onları şaraba çevirir. Yuhanna'nın verdiği bilgiye göre bu İsa'nın ilk mucizesidir. Yuhanna tekrar Meryem'den İsa'nın haça gerildiği esnada onun yanında bulunmasıyla bahseder (19:25). İsa haç üzerinde ölmeden önce annesi Meryem'i havari

⁵ Michael O'Carroll, "Mary Mediatress", *Theotokos: A Theological Encyclopedia of the Blessed Virgin Mary*, ed. Michael, ed. Michael O'Carroll (Eugene: Wipf and Stock Publishers, 2000), 238.

⁶ Papa II. John Paul tarafından yayınlanan *Redemptoris Mater* (Kurtarıcının Annesi) genelgesinde Meryem'in arabaluculuğundan bahsedilmiştir. Bk. Papa II. John Paul, "Redemptoris Mater", 1987.

⁷ Miri Rubin, *Mother of God: A History of the Virgin Mary* (New Haven: Yale University Press, 2009), 314.

⁸ Pieta, İtalyanca bir keline olup "merhamet" ve "acı" anlamlarına gelir. İsa'nın çarmıha gerildikten sonra Meryem Ana'nın onun bedenini kucakladığı resim ve heykel biçimindeki sanat eserlerini ifade eder. En ünlü örneklerinden biri, Vatikan'da Aziz Petrus Bazilikasında yer alan Michelangelo'nun Pieta'sıdır. Bu eser, acıma, şefkat ve annelik sevgisinin etkileyici bir temsili olarak kabul edilir. Daha geniş bir bilgi için bkz. Yavuz S. Yüzcüoğlu S., "Acıyı Okumak: Temsil ve İfade Bağlamında Pieta Betimleri", *Art-Sanat* 5 (2016), 47-62.

Yuhanna'ya ve onu da Meryem'e birbirlerine evlatlık ve analık etmek üzere emanet eder (19:26-27). Katolikler için İsa'nın bu sözleri Meryem'in evrensel anneliğini⁹ destekler niteliktedir. Kutsal Kitap yorumcularına göre Meryem'in İsa'nın ilk mucizesine müdahale etmesi ve ölüm anında yanında bulunması, onun Tanrının kurtarıcılık faaliyetinde İsa'nın yanında yer aldığını gösterir. Meryem, oğlu İsa'nın çarmıha gerilmesine ve insanlığın günahları adına kefarete ödeme sürecine ortak olmuştur. Hristiyanlıkta tek ve mutlak kurtarıcı Tanrı olmakla birlikte Meryem "co-redemptrix" yani "kurtarıcıyla birlikte olan" şeklinde anılmıştır.¹⁰

Meryem hakkında Kutsal Kitabın verdiği bilgiler sınırlıdır. İncillerde onun doğumu, ölümü veya fiziksel görünümüne dair ayrıntılara yer verilmemiştir. İncillerde genellikle ondan "kadın, İsa'nın annesi ve Meryem" şeklinde bahsedilmiştir. Meryem, doğum hadisesi dışında İsa'nın çarmıha gerildiği olayda, Kana düğününde, Tapınakta, Mısır'a kaçışta ve İsa'nın kardeşleriyle birlikte bahsedildiği yerlerde adı geçmektedir. Bunların dışında Kutsal Kitapta Meryem'le ilgili bir bilgiye rastlanmaz.

Hristiyanlığın ilk üç asrında teolojinin odak noktası kristoloji yani Mesih İsa'nın çarmıha gerildikten üç gün sonra dirilmesi idi. Pavlus'un Mektuplarında bu konu merkezi bir öneme sahiptir. Bu dönemde doktrinlerin belirlenmesinde kristoloji yeterli görülmuş, fakat üçüncü asırdan sonra İsa'nın doğasına ilişkin tartışmaların bir parçası olarak mariyoloji de ön plana çıkmaya başlamıştır. Böylece İsa'nın Meryem'den doğduğu ortaya konulmak suretiyle onun aynı zamanda İnsan oğlu olduğu da ispatlanmak istenmiştir. Çünkü İsa sadece tanrısal eylemlerde bulunmamış aynı zamanda insan olarak örnek davranışlar sergilemiş ve bunlar kanonik metinlerde ayrıntılı bir şekilde yer almıştır. Bu nedenle dördüncü asra geldiğimizde kristolojinin ana konuları arasına İsa'nın doğumu, bedeni ve anne karnındaki durumu dahil olmuş ve bu durum Efes Konsiliyle (431) birlikte resmi bir boyut kazanmıştır.

1.2. Erken Dönem Kilise Babalarının Yazılarında Meryem

Kilise Babalarının yazıları, Hristiyan doktrinlerinin ve öğretilerinin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Bu eserler, Hristiyan inançlarının doğru anlaşılmasında ve formüle edilmesinde Kutsal Kitap'tan sonra ikinci kaynak görevi görmüştür. Meryem dogmalarının belirlenme aşamasında da Kilise Babalarının yazılarından referanslar gösterilmiştir. Bu bölümde konu itibarıyla Efes konsili öncesi yani erken dönem Babalarının Meryem hakkında yazdıklarına yer verilecektir. Konsil öncesi ve sonrasında yazılanlar arasında bazı farklılıklar ve vurgu değişiklikleri görülebilmektedir. Konsil öncesi Kilise Babalarının Meryem hakkındaki yazılarında belirsizlik ve çeşitlilik bulunurken, konsil sonrasında Meryem'e dair doktriner belirlemelerin etkisiyle bu konuda daha fazla birlik ve

⁹ Onun bir sıfatı da "Mater Ecclesiae" dir. Kilisenin Annesi olan Meryem, inananlarının koruyucusu ve kollayıcısı kabul edilmiştir. Bkz. Papa VI. Paul, "Lumen Gentium", 1964, 53, 56.

¹⁰ II. Vatikan Konsilinde yayınlanan *Lumen Gentium* genelgesinin 58. Maddesinde Meryem'in İsa'nın haçtaki acısına ortak olduğu kabul edilmiştir.

vurgu görülmüştür. Erken dönem Kilise Babalarının yazılarından ziyade konsil sonrası yazarların eserlerinde Meryem'in Tanrı Anneliği, Ebedi Bekareti, Lekesiz Gebeliği ve Göğe Yükselmesi gibi dogmaların tanımı, daha belirgin hale gelmiştir.

Erken dönem Hristiyanlıkta, Hristiyanlık doktrini henüz tam anlamıyla olgunlaşmamış olduğundan birçok teolojik mesele tartışma konusu olmuştur. Bu nedenle söz konusu dönemde Hristiyan toplulukları arasında teolojik farklılıklar ve anlaşmazlıklar bulunmaktaydı. İlk Kilise Babaları eserlerinde, Hristiyan inançlarının temellerini oluşturan ana teolojik konulara odaklanmış ve yazılarında Meryem'den müstakil olarak az bahsetmişlerdir.¹¹

Birinci yüzyılda yaşamış Kilise Babası Antakyalı İgnatius (35-107), İsa'nın insan tabiatını kabul etmeyen heretiklere karşı Meryem'in anneliğini ve İsa'nın Meryem'in soyu üzerinden Davut'a uzandığını yazmıştır.¹² Her beşerin bir anneden doğması gibi İsa'nın da Meryem'den doğduğunu mektuplarında vurgulamıştır.¹³

Şehit Justin (110-165), Meryem'in müjdeleme sahnesinde Tanrı'nın buyruğuna itaat ederek İsa'yı doğurması ile Tanrı'nın insanlığı kurtarma misyonunda aktif rol aldığını yazar. Justin, Havva-Meryem karşılaştırmasını yapan ilk yazardır. Ona göre Havva'nın itaatsizliği dünyaya günahı ve ölümü getirirken Meryem'in itaati kurtuluşu getirmiştir.¹⁴ Şehit Justin ile aynı dönemlerde yaşayan Lyonlu Irenaeus (120-202), kendi dönemi içerisinde heretik düşüncelere karşı kaleme aldığı meşhur eseri "Sapkınlara Karşı" (Adversus Haereses)¹⁵ ile heretik gruplarla mücadele etmiştir. Irenaeus, eserinde Şehit Justin'in Havva-Meryem karşılaştırmasını devam ettirerek Meryem'den Yeni Havva olarak bahseder. Irenaeus, bu adlandırmayla Havva'nın yol açtığı yıkıcı etkileri Meryem'in telafi ettiğini belirtir.¹⁶ Şehit Justin'in Havva-Meryem karşılaştırmasında Havva'nın karşısında kurtarıcı misyonuna dahil edilen Meryem'in, Irenaeus'un Yeni Havva isimlendirmesiyle bu rolü pekiştirilmiş olur.

İgnatius'un Meryem hakkında yazdıklarına benzer şekilde ikinci yüzyılda yaşayan ve ilk Latin Kilise Babası Tertullian (160-240), dönemin heretik gruplarına karşı İsa'nın insani tabiatını savunmak için Meryem'in anneliğinden bahsetmiştir.¹⁷ Buna karşın yazılarında

¹¹ Luigi Gambero, *Mary and the Fathers of the Church: The Blessed Virgin Mary in Patristic Thought* (San Francisco: Ignatius Press, 1999), 25.

¹² Ignatius, "The Epistle of Ignatius to the Trallians", *Ante Nicene Fathers*, ed. Philip Schaff (Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1885), 1/182-197.

¹³ Ignatius, "The Epistle of Ignatius to the Smyrnaeans", *Ante Nicene Fathers*, ed. Philip Schaff (Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1885), 1/224-239.

¹⁴ Gambero, *Mary and the Fathers of the Church: The Blessed Virgin Mary in Patristic Thought*, 46-47.

¹⁵ Irenaeus, "Against Heresies", *Ante Nicene Fathers*, ed. Philip Schaff (Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1885), 841.

¹⁶ Irenaeus, "Against Heresies", 1348.

¹⁷ Tertullian, "On the Flesh of Christ", *Ante Nicene Fathers*, ed. Philip Schaff (Grand Rapids: Christian

Meryem'i kusurlara sahip bir insan olarak betimler. Tertullian, Meryem'i İsa'nın davasına şüpheyle yaklaşmasından dolayı eleştirir. Ona göre Sinoptik İncillerde, İsa vaaz verirken, onu dinleyenler arasında olmayan "Meryem ve kardeşleri" onun davasına tam iman etmemişlerdir. Tertullian, Meryem'in ebedi bekaretine inanmamaktadır. Onun bakire iken hamile kaldığını fakat doğumla birlikte bunun bozulduğuna söylemektedir.¹⁸

Erken dönem Hristiyanlık yazılarında Meryem'e en çok yer veren İskenderiye ekolü Kilise Babaları olmuştur. İkinci ve üçüncü asırlarda yaşayan Clement (150-215) ve Origen (185-254), Meryem hakkında öncüllerinin yazdıklarına fazla katkıda bulunmamakla birlikte dördüncü asırda Ariusçulukla mücadelesi dolayısıyla tanınan Athanasius (296-373) Meryem inancının savunuculuğunu yapmış ve yazılarında Meryem'den "Theotokos" olarak bahseden ilk Kilise Babalarından olmuştur.¹⁹ İznik konsili (325) ve Efes konsili (431) arasında geçen yaklaşık bir asırlık süre zarfında genel anlamda Meryem hakkında yazılanlar artmıştır. Milano fermanıyla (313) birlikte dördüncü asırda Hristiyanlığın meşru bir din kabul edilmesi, bu dinin kurumsallaşma sürecini artırarak manastır hayatının yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Manastır çevrelerinde bakire bir yaşam idealine kendini adayanlar için Meryem, dini otoritelerce örnek gösterilmiştir.²⁰

Konsiller dönemine kadar olan süreçte, Kilise Babaları eserlerinde Meryem'e dair yazdıkları genellikle onu İsa'nın annesi olarak ve İncil'deki rolüne odaklanarak ele almışlardır. Örneğin, Antakyalı İgnatius, Meryem'in İsa'nın insan doğasını kabul etmeyenlere karşı önemli bir argüman olduğunu ve İsa'nın Meryem'in soyundan geldiğini belirtir. Şehit Justin ve Lyonlu İrenaeus gibi diğer Kilise Babaları, Meryem'i Havva ile karşılaştırarak onun itaat ve rolünün kurtuluş misyonunda önemli olduğunu öne sürer. Ancak, Tertullian gibi bazıları, Meryem'i kusurlara sahip bir insan olarak betimler ve ebedi bekaretine inanmaz. Mariyolojinin gelişimi açısından, konsil öncesi dönemde Meryem'in rolü ve doğası hakkındaki görüş çeşitliliği yerini konsil sonrası dönemde daha fazla birlik ve vurguya dönüştürmüştür.

2. Meryem Dogmaları

Katolik Kilisesinde İsa'dan bağımsız Meryem'e ait bir inanç alanının oluşması 431 yılında Efes konsilinde Meryem'le ilgili ilk dogmanın yani bir inanç esasının ortaya konmasıyla başlamıştır. Dogma, ilahi vahyin Kilise otoritesince tanımlanıp açıklanmasıdır ve Kilise mensuplarının inanmak zorunda oldukları inanç esasını ifade eder. Katolik teolojide dogmanın kaynağı Kutsal Kitap, havariyel gelenek, konsiller ve Papanın

Classics Ethereal Library, 1885), 1149.

¹⁸ Gambero, *Mary and the Fathers of the Church: The Blessed Virgin Mary in Patristic Thought*, 65.

¹⁹ Philip Schaff, "The Theology of S. Athanasius", *Nicene and Post-Nicene Fathers (Second Series)*, ed. Philip Schaff (Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1885), 154.

²⁰ Gambero, *Mary and the Fathers of the Church: The Blessed Virgin Mary in Patristic Thought*, 97-98.

yanılmazlığı ilkesine dayanmaktadır.²¹ Meryem’le ilgili dört dogmanın ilki olan “Tanrı Annesi” konsil kararı sonucu, Meryem’in “Ebedi Bekaret” inancı erken Kilise Babaları arasında oybirliğiyle kabul görmüş ardından konsiller ve papalık tarafından tasdiklenmiş, “Lekesiz Gebelik” ve “Göğe Yükselme” inançları, Papanın yanılmazlığı ilkesince papalık vesikalari ile ortaya konmuştur. Bunlardan ilk ikisi IV. ve V. yüzyıllarda, diğerleri de modern dönemde (1854, 1950) kabul edilmiş dogmalardır.²²

Efes konsili, Katolik Kilisesi’nin Meryem teolojisi yani mariyolojinin miladı olarak kabul edilmektedir. Konsil öncesinde her ne kadar Meryem dindarlığına ait ipuçları bulunsa da konsil sonrasında Meryem’in dogmatik olarak Theotokos yani Tanrı anası kabul edilmesi Meryem dindarlığına bir ivme kazandırmıştır. Meryem dindarlığının halk arasında yaygınlaşması tarihsel süreç içerisinde Meryem ile alakalı üç inanç esasının eklenmesi ile sonuçlanmıştır.

2.1. Tanrı Annesi (Theotokos) Dogması

İlk Meryem dogması, 431 yılında gerçekleştirilen üçüncü ekümenik konsil olan Efes konsilinde alınan kararlardan biri olmuştur. Bu konsilde Meryem’e Theotokos yani “Tanrı Annesi” unvanı verilmiştir.²³ Konsilin toplanma amacı, İsa’nın ilahi ve insani tabiatı arasındaki ilişki konusunda farklı teolojik görüşlere bir son vermektir. Konsil tartışmaları iki görüş etrafında şekillenmiş ve ilk görüşün savunucusu, İskenderiye piskoposu Cyrill’e aitti. Cyrill Meryem’in Theotokos olarak adlandırılmasını savunmaktaydı. Ona göre, Meryem sadece İsa’nın insan tabiatının değil, aynı zamanda ilahi tabiatının da annesiydi.²⁴ İsa’nın ilahi ve insani tabiatının birlikteliği, Theotokos unvanını haklı çıkarmaktaydı. Karşı görüşün savunucusu, İstanbul piskoposu Nestorius ve destekçileri etrafında şekillenmişti. Nestorius, Meryem’i Theotokos olarak adlandırmak yerine, Christotokos (Mesih’in annesi) olarak görmekteydi. Ona göre Meryem sadece İsa’nın insan tabiatının annesiydi, çünkü ilahi tabiat ilahi olup beşer bir anneden gelmezdi. Bu anlayış, İsa’nın ilahi ve insani tabiatını birbirinden daha fazla ayırmaya yönelik bir yaklaşımı yansıtmaktaydı. Konsil sırasında, İskenderiyeli Cyrill liderliğindeki din adamlarının yazdığı vesikada, İsa’nın ilahi tabiatının Meryem’den gelmediği, ancak İsa’nın ilahi tabiatı ile insani tabiatının birleşik olduğu için Meryem’in Theotokos olarak adlandırılabilceği belirtilmiştir. Yapılan bu teolojik açıklama, İsa’nın tabiatını açıklanması konusunda önemli bir karar olmuştur. Bu vesika, Meryem’in sadece İsa’nın insan tabiatının değil, aynı zamanda ilahi tabiatının da taşıyıcısı olduğunu

²¹ Daniel Patte, *The Cambridge Dictionary of Christianity* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), “Dogma”, 331.

²² Ömer Faruk Harman, “Meryem”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 239.

²³ Yunanca *θεός* (theos/tanrı) ve *τόκος* (tokos/doğurmak) kelimelerinin birleşiminde oluşturulan bu unvanın doğrudan tercümesi “Tanrı doğuran” anlamına gelmekle birlikte yaygın kullanımı “Tanrı Annesi” şeklindedir.

²⁴ Gambero, *Mary and the Fathers of the Church: The Blessed Virgin Mary in Patristic Thought*, 237.

ileri sürer. Sonuç olarak konsil İskenderiyeli Cyrill'in savunduğu görüşü benimseyerek Meryem'in Teotokos olarak adlandırılmasını kabul etti. Konsilin bu kararı, İsa'nın tabiatı ile ilgili birçok ayrılıkçı düşünceyi reddedip İsa'nın doğasının tam bir birlikteliğini vurgulamıştır. Bu karara karşı çıkan Nestorius ise aforoz edilerek sürgüne gönderildi.²⁵

Efes konsiliyle birlikte Meryem'in Tanrı anneliği resmen kabul edilmekle birlikte bu unvanın Meryem için kullanımı daha öncesine dayanır. Meryem'den Tanrı Annesi olarak bahseden ilk kişi İskenderiye doğumlu Origen (185-254) olarak kabul edilmektedir.²⁶ Dördüncü yüzyıl içerisinde özellikle İskenderiye ekolü Kilise Babalarının (İskenderiyeli Peter, Alexander ve Athanasius) yazılarında Meryem'e Theotokos unvanıyla atıfta bulunurlar. Yine dördüncü yüzyıl içerisinde yaşamış olan ve teslis inancının kurucuları kabul edilen Kapadokya babaları (Büyük Basil, Nazienli Gregory ve Nyssalı Gregory) yazılarında, Oğul'un ilahi tabiatı nedeniyle, Meryem'in anneliğini Theotokos sıfatıyla açıklamışlardır.²⁷ Nestorius'un selefi İstanbul piskoposu Atticus (ö. 425) Hristiyan kadınlara ve prenses Pulcheria'ya Meryem'i örnek almalarını salık vermekteydi. Piskopos Atticus'un vefatından sonra Atticus'a ve görüşlerine yakınlığı ile bilinen vaiz Proclus, çağdaşı İstanbul piskoposu Nestorius'un Meryem için "Theotokos" unvanını yasaklaması üzerine Meryem'in Tanrı anneliğini savunmaya devam etmiş ve "Kutsal Bakire Theotokos" üzerine vaazlar vermiştir.²⁸

Efes konsili sonucunda alınan bu karar ile Hristiyan düşüncesinde Meryem'e biçilen rol ve değerde önemli bir gelişme yaşanmış ve Meryem'in Tanrı Anneliği unvanı Hristiyan inancının merkezindeki yerini daha da güçlendirerek ona derin saygı duyulmasına yol açmıştır. Bu kararın alınmasında öncelikle Kilise Babalarının görüşleri ve yazıları etkili olmuştur. Bu gelişme aynı zamanda Mariyolojinin de derinleşmesine ve genişlemesine katkıda bulunmuştur. Meryem'in Tanrı Anneliği, onun kutsallığına ve üstün niteliklerine daha fazla vurgu yapılmasına ve bu doğrultuda teolojik çalışmaların derinleşmesine neden olmuştur. Bu, Meryem'in yaşamı, doğası ve rolü hakkında daha fazla düşünce ve inceleme yapılmasına teşvik etmiş ve Mariyolojinin gelişmesine ivme kazandırmıştır.

2.2. Ebedi Bekaret (Perpetual Virginity) Dogması

Meryem'le ilgili ikinci dogma olan "Ebedi Bekaret" (Perpetual Virginity) Meryem'in Oğlu İsa'yı doğurmadan önce (ante partum), doğum sırasında (in partu) ve doğum sonrasında (post partum) fiziksel bekaretini vurgulayan öğretinin adıdır. Meryem'in hamilelik öncesi bekaretine dair delil Kutsal Kitapta yer almaktadır. Luka İncilindeki

²⁵ Francis Dvornik, *Konsiller Tarihi: İznik'ten II. Vatikan'a* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019), 16.

²⁶ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (Ankara: Vadi, 1998), "Teotokos", 366.

²⁷ Stephen J. Shoemaker, *Mary in Early Christian Faith and Devotion* (New Haven: Yale University Press, 2016), 67.

²⁸ Nicholas Constatas, *Proclus of Constantinople and the Cult of the Virgin in Late Antiquity: Homilies 1-5, Texts and Translations* (Leiden: Brill, 2003), 128.

Meryem'in Cebrail'e cevabı²⁹ bunu açıkça ifade etmektedir. Ancak Katolik Hristiyanlar Meryem'in doğum sırasında ve doğumdan sonra da bakire kaldığına inanırlar. Fakat Meryem'in doğum sırasında ve doğum gerçekleşikten sonra bakire kaldığına dair Kutsal Kitap'ta herhangi bir delil bulunmamaktadır. Bu delil eksikliğinden dolayı bazı Protestan mezhepleri Meryem'in ebedi bekaret doktrinini kabul etmeyip sadece Kutsal Kitap kaynaklı olan mucizevi gebeliğini kabul ederler. Üstelik Meryem'in İsa'dan sonra başka çocukları olduğuna inanırlar.³⁰ Nitekim Kutsal Kitapta "İsa'nın kardeşleri" ifadesi üç İncil'de de geçmektedir (Matta 12:46, Markos 3:3, Luka 19:21).

Meryem'in ebedi bekaretine dair ilk delilleri Kilise Babaları sunmuştur. Onlar, yazılarında, ikinci asra dayanan ve Meryem'in hayatını anlatan apokrif Yakup İncilini³¹ referans alarak onun ebedi bekaretinden bahsetmişlerdir. İskenderiyeli Alexander, Athanasius, Ambrose³², Tertullian³³ ve Jerome³⁴ gibi Kilise Babaları Meryem'in bekaretini Hristiyanlara münzevi hayata teşvik etmek amacıyla yazılarında örnek göstermişlerdir. 313 yılında Doğu Roma İmparatoru Konstantin'in Milano fermanı ile Hristiyanlara yönelik takibatlar durmuş ve Hristiyanlık Roma İmparatorluğu'nun meşru dini olarak kabul edilmiştir. Hristiyanlık için sıkıntılı günlerin geride kalmasıyla birlikte bu yeni dönemde şehitlik vurgusu bir değişim yaşamıştır. Takibatlarda dinleri uğruna canlarını veren şehitler artık yeni bir ideal olan 'bekaret'leri uğruna savaşmış şehit olmaktadır.³⁵ Orta Çağ'da azizlerin hayatını anlatan "Altın Efsane (Golden Legend) adlı eserde Jacobus de Voragine, iffet ve bekaretini korumak adına kendilerine duyulan arzuyu reddettikleri için şehit edilen azizlerin hayatlarına yer vermektedir.³⁶

²⁹ Luk. 1:34 "Meryem meleğe, 'Bu nasıl olur? Ben erkeğe varmadım ki?' dedi."

³⁰ W. Greyson Birch, *Mary and The Virgin Birth Error* (Indiana: Publishers Printing House, 1966), 59-60.

³¹ İncillerden kısa bir süre sonra ikinci yüzyılda kaleme alınmış bu eser Kutsal Kitap kanonuna dahil edilmeyen eserler arasındadır. Buna rağmen çok yaygınlık kazanmış ve kabul görmüştür. Çocukluk İncilleri kategorisinde değerlendirilen bu İncil İsa'nın çocukluğundan ziyade Meryem'in hayatına odaklanır. Yakup İncili, Meryem'in anne babasının anlatımıyla başlayarak Meryem'in ana rahmine düşmesinden İsa'yı doğurmasına kadar olan hayat hikayesine yer verir. Meryem hamileyken eşi Yusuf'la Beytüllahim'e giderken yolda sancıları başlar ve bir mağarada İsa'yı dünyaya getirir. Doğumu esnasında Meryem'in yanında ebeler bulunur ve doğum bittikten sonra ebeler, şaşkınlık içinde kalarak Meryem'in bekaretinin bozulmadığını görürler. Bk. J. K. Elliott, *The Apocryphal New Testament* (Oxford: Clarendon Press, 1999), 50.

³² Ambrose, "Concerning Virgins", *Nicene and Post-Nicene Fathers (Second Series)*, ed. Philip Schaff (Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1898), 10/790-847.

³³ Tertullian, "On the Veiling of Virgins", *Ante Nicene Fathers*, ed. Philip Schaff (Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1885), 4/54.

³⁴ Jerome, "The Perpetual Virginity of Blessed Mary: Against Helvidius", *Nicene and Post-Nicene Fathers of The Christian Church*, ed. Philip Schaff (Michigan: WM. B. Eerdmans Publishing Company, 1954), 6/756-776.

³⁵ Marina Warner, *Alone of All Her Sex: The Myth & The Cult of the Virgin Mary* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 71.

³⁶ Jacobus De Voragine, *The Golden Legend: Lives of the Saints* (Cambridge: Cambridge University Press,

Kilise Babalarının yazılarını referans alan konsil kararları da Meryem'in ebedi bekaretini açıklamıştır. İlk olarak İznik konsilinde (325) Meryem bütün kadımlara örnek olarak sunulmuştur. Bir asır sonra toplanan Kadıköy konsili (451) Meryem'e "aeiparthenos"³⁷ (ebedi bakire) unvanını vermiştir. Papa I. Martin tarafından Roma'da toplanan Lateran sinodunda (649) ebedi bekaret anlayışı tasdiklenmiştir.³⁸ Son konsil olan II. Vatikan konsilinin genelgelerinden *Lumen Gentium*'un 57. fırcası da İsa'nın doğumunda annesinin bekaretinin bozulmadığını ifade etmektedir.

Bu inancın kararında, ana akım Hristiyan literatürünün dışında kalan apokrif eserlerin etkisini görmek mümkündür. Yakup İncilinde anlatılan Meryem'in ebedi bekareti inancı iki asır sonra resmi Kilise doktrini haline dönüşmüştür. Bu inanç, ilk defa Yakup İncilinde sunulmasına rağmen zamanla Kilise Babalarının yazılarında yer bulmuş, ardından kilise konsilleri ve papalık genelgeleri ile tasdiklenmiştir. Doktrin kabulü ile Meryem sadece İsa'nın annesi değil, aynı zamanda kutsal ve ebedi bir bakire olarak kabul edilmesine yol açmıştır.

2.3. Lekesiz Gebelik Dogması

Meryem'le ilgili üçüncü inanç esasını onun "Lekesiz Doğumu" (Immaculate Conception) dur. Bu inanç, İsa'nın doğumuyla ilgili olmayıp Meryem'in anne karnına ilk günahın lekesinden muaf olarak düştüğünü belirtir. Böylelikle asli günahahtan muaf olarak dünyaya gelen tek insan Meryem kabul edilmiştir. Bu inanç, havarisel gelenek içerisinde Maximus the Confessor gibi Kilise Babaları tarafından kaleme alınıp yazılmış ve desteklenmiştir.³⁹ Meryem'in lekesiz doğumu için Kutsal Kitap'tan referanslar gösterilmiş (Yaratılış 3:15, Luka 1:28) ve en sonunda 1854 yılında Papa IX. Pius tarafından *Ineffabilis Deus* adlı genelgeyle dogma olarak ilan edilmiştir.⁴⁰ Dogmanın ilanı Protestanlar ve Ortodokslar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Çünkü Meryem'in kendisine, İsa'dan bağımsız olarak bir saygı unsuru olarak yer verilmektedir. Bu inancın Batı resim sanatında Meryem ikonografisine etkilerini okumak mümkündür. Meryem artık İsa'dan bağımsız tek başına kendi ihtişamı, zarifliği ve şefkati ile resmedilmektedir.⁴¹

Beşinci yüzyıldan itibaren Meryem'in lekesiz gebeliği ve doğumu bir bayram olarak Doğu Roma İmparatorluğu'nda kutlanmaktaydı. Dokuzuncu yüzyılda ikonoklazm tartışmaları nedeniyle birçok din adamı doğudan batıya göç etmiştir. Göç eden rahip ve keşişler beraberlerinde Meryem'in günahsız doğumu inancını da götürmüşlerdir. Bu inanç

1914), 56, 139.

³⁷ Meryem'in ebedi bekaretini bir dogma olarak kabul etmeyen Doğu kiliseleri, Meryem'in ebedi bekaretini bu Grekçe terim ile ifade ederler.

³⁸ Mark Miravalle, *Introduction to Mary: The Heart of Marian Doctrine and Devotion* (Goleta: Queenship Publishing, 1993),56.

³⁹ Maximus the Confessor, *The Life of the Virgin* (New Haven: Yale University Press, 2012), 157.

⁴⁰ Papa IX. Pius, "Ineffabilis Deus", 1854.

⁴¹ Warner, *Alone of All Her Sex: The Myth & The Cult of the Virgin Mary*, 257.

Orta Çağ Batı Avrupa'sında geniş bir yayılım göstermiş ama Augustine (354-430) tarafından büyük ölçüde şekillendirilen asli günah inancıyla bağdaşmadığından bazı tartışmalara neden olmuştur. Canterbury'li Anselm (ö.1109) ve Clairveaux'lu Bernard (ö. 1153) gibi Latin Kilise Babaları Meryem'in asli günahtan muaf tutulmadığını fakat Tanrı'nın lütfu ile doğmadan önce anne karnında günahtan arındırıldığını söylemişlerdir. Cizvitler gibi bazı mezhepler bu inancı benimserken Dominikenler Meryem'in lekesiz gebeliğine inanmamışlardır. On yedinci yüzyılda Cizvitler ve Dominikenler arasında Meryem'in lekesiz doğumu inancı tartışmalara sebep olmuştur. Cizvitler bu inancı vaaz ederken, Dominikenler buna karşı çıkmıştır. Ortaya çıkan ihtilaftan kaynaklı çekişmelerin bir son bulması için Papa V. Paul bu mevzu hakkında tartışılmasını yasaklanmıştır.⁴²

Lekesiz doğum inancı ile Meryem'in günahsızlığı ispatlanarak onun kutsallığı bir kez daha temellendirilmiş olur. Bu doktrin, Meryem'in İsa'nın annesi olarak sadece fiziksel anlamda değil, aynı zamanda ruhsal ve manevi açıdan da kutsal bir figür olduğu vurgular.

2.4. Göğe Yükselme Dogması

Meryem hakkında kabul edilen son dogma, onun öldükten sonra ruhen ve bedenen "Göğe Yükselişi"dir. "Assumption" olarak ifade edilen bu inanç *Munificentissimus Deus* genelgesinde 1950 yılında Papa XII. Pius (ö. 1958) tarafından dogma olarak ilan edilmiştir.⁴³ Bu genelge 1870 yılında I. Vatikan konsilinde Papanın yanılmazlık ilkesine dayanarak yani *ex cathedra*⁴⁴ yetkisiyle çıkarılan ilk hükümdür.⁴⁵ Meryem'in göğe yükseldiğine dair Kutsal Kitap'ta açık bir delil bulunmamakla birlikte bazı pasajlardan yapılan çıkarımlarla onun göğe yükseldiği (Yaratılış 3:15, Luka 1:28, Vahiy 12:1) kabul edilmiştir. Bununla birlikte Germanus of Constantinople (ö. 733) gibi Kilise Babalarının yazılarında benzer anlatımlara rastlanmaktadır. Ona göre Tanrıyı içinde barındıran taşıtın toprakta çürüdüğü düşünülemez. Fakat Germanus Meryem'in İsa gibi önce ölümü tattığını ve sonra göğe yükseldiğini yazmıştır.⁴⁶

Meryem'in göğe yükselmesi inancının ilk kanıtlarını üçüncü ve dördüncü asra uzanan apokrif eserlerde görülmektedir. Meryem'in ölümü ve göğe yükselmesiyle ilgili apokrif

⁴² Warner, *Alone of All Her Sex: The Myth & The Cult of the Virgin Mary*, 254.

⁴³ Papa XII. Pius, "Munificentissimus Deus: Defining the dogma of the Assumption", 01 Kasım 1950, 1-15.

⁴⁴ *Ex Cathedra*, Papa'nın kilise öğretisinin bir parçası olarak, özel bir otorite ve infallibilitas (yanılmazlık) ile konuştuğu durumu ifade eder. Bir Papa, özel bir doktrin veya inanç konusunda "Ex Cathedra" yetkisiyle konuştuğunda, bu, Katolik Kilisesi'nin resmi öğretisi olarak kabul edilir ve Katolikler için bağlayıcı hale gelir.

⁴⁵ Daniel Rancour-Laferriere, *Imagining Mary: A Psychoanalytic Perspective on Devotion to the Virgin Mother of God* (New York: Routledge, 2018), 58.

⁴⁶ Gregory E. Roth, *Paradox Beyond Nature: The Marian Homilies of Germanos I, Patriarch of Constantinople (715-730)* (University of Dayton: International Marian Research Institute, 2011), 166.

eserlere literatürde “dormition”⁴⁷ geleneği denmektedir.⁴⁸ Bu gelenek içerisinde yazılmış eserler iki kategoriye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki “hurma dalı”, “Palm of the Tree of Life” veya kısaca “Palm” geleneği denmektedir. Bu kategoride yazılmış apokrif eserlerde Meryem’e mitolojik ağaçtan bir hurma dalının verilmesi ortak öge olduğu için bu adla anılmıştır. Bu geleneğin en eski temsilcisi “Meryem’in Uykusu” (Book of Mary’s Repose) adlı eserdir.⁴⁹ Eserde, dönemin ortodoksine aykırı heterodoks ve ezoterik unsurlar ve Meryem’in aracılık rolüne dair ilk kanıtlara yer vermektedir. Diğer bir kategori olan “Bethlehem” geleneği ise anlatının önemli bir kısmının Beytüllahim’de geçtiği eserlerden oluşmaktadır. “The Six Books Dormition Apocryphon”⁵⁰ (Meryem’in Uykusunu anlatan Altı Apokrif Kitap), bu geleneğin önemli eserleri arasındadır ve erken Hristiyanlıkta Meryem dindarlığının anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu anlatımda Meryem şifa dağıtan, mucizeler gösteren ve Cennetsel Kudüs’e⁵¹, göğe yükselirken şefaathane etme gücüne sahip olduğu vurgulanır. Ayrıca Meryem’e olan tapınmanın sadece dua etmekle değil, litürjik anma törenleri ve sunularla da tamamlanması gerektiği ifade edilir.

Kanonik kaynaklardan ziyade Apokrif eserler, halk arasında Meryem’e dair popüler inancın gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu durum Meryem’e olan inancın Kilise öğretisinden önce halk arasında benimsendiği hatta Kilise doktrinlerinin belirlenmesinde etkili olduğunu göstermektedir. Nitekim Katolik Kilisesi ilmi halinde açıklandığı üzere “lex orandi, lex credendi” ilkesince⁵² -ibadetin inançla doğru orantılı olduğu fikri, popüler inancın resmi kilise doktrinine dönüşmesine müsaade etmiştir.

Hristiyan inancına göre ölüm günahın yani cennetten kovulmanın bir cezası ve sonucudur. Meryem’in lekesiz gebeliği dogmasıyla asli günahtan muaf olarak dünyaya geldiğinin kabul edilmesiyle birlikte onun bedeninin günahın sonucu olarak mezarda

⁴⁷ “Dormition” kelimesi, İngilizcede sadece uyumak anlamına gelmekle kalmaz, aynı zamanda ölümü ifade eder. Bu nedenle Ortodoks gelenekte Meryem’in ölümünü ele alan ikonlarda Meryem yatağına uzanmış, havarilerle etrafı çevrilmiş ve uyur vaziyette resmedilmektedir. Batı resim geleneğinde ise Meryem kollarını göğe açmış, yanında İsa ve meleklerle çevrilmiş bir şekilde göksel cennete yükselmektedir.

⁴⁸ Stephen J. Shoemaker, *Ancient traditions of the Virgin Mary’s Dormition and Assumption* (Oxford: Oxford University Press, 2004), 142.

⁴⁹ Shoemaker, *Ancient traditions of the Virgin Mary’s Dormition and Assumption*, 146.

⁵⁰ Shoemaker, *Mary in Early Christian Faith and Devotion*, 130.

⁵¹ İngilizcede “New Jerusalem” olarak geçen bu terim Yeni Ahit’in Vahiy kitabında 21. bölümünde geçmektedir. Göksel Kudüs, Tanrı’nın ve kurtarılanların nihai ikametgahının sembolü olarak tanımlanan bir şehri ifade eder. İnananların Tanrı ile sonsuza dek birlikte yaşayacakları yer olarak kabul edilir.

⁵² Latince bir ifadedir ve genellikle “ibadet etme yasası, inanma yasasıdır” şeklinde çevrilebilir. Bu ilke, litürji ve teoloji arasında bir ayrım olmadığını belirtir, yani ibadet biçimleri ve inançlar birbirine bağlıdır. Bu prensip antik Hristiyan inançları, kutsal metinlerin kanonları ve diğer doktrin konularının geliştirilmesinde bir ölçü olarak hizmet etmiştir. Bk. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri* (İstanbul: 1893 Filmcilik Ltd. Şti., 2000), 282.

çürümesi beklenmemiştir.⁵³ Meryem'in cennetten düşüş ve ölüm gibi tüm cezai sonuçların dışında tutulması onu insanüstü bir konuma getirip daha da yüceltilmesini sağlamış ve Meryem için kullanılan "Cennetin Kraliçesi" unvanına bir dayanak olmuştur. Erken Hristiyanlıktan itibaren Meryem için kullanılan bu unvan özellikle Orta Çağ'da, Kilisenin siyasi açıdan güçlü olduğu dönemlerde Kilisenin dünyevi otoritesini yüceltmek amacıyla yaygınlık kazanmıştır. Meryem'in göğe yükselme dogmasından dört yıl sonra Papa XII. Pius *Ad Caeli Reginam* adlı genelgeyle Meryem'in cennetsel kraliçeliğini ilan etmiştir.⁵⁴ Meryem'i kraliçe olarak betimleyen en etkileyici örneklerden biri Roma'da bulunan Santa Maria Trastavere Bazilikasında yer almaktadır. Meryem, kral İsa'nın yanında başında tacıyla ihtişamıyla bir tahtta otururken betimlenmiştir.

Henüz resmi bir öğreti statüsünde olmasa da Meryem'in beşinci dogması "Ortak Kurtarıcı" (Co-redemptrix) olarak kabul edilmesi konusunda Katolik dünyasında bazı çabalara rastlanmaktadır. Bu çabalar bazı Katolik birey ve gruplar arasında destek bulsa da, bu konu hala net bir şekilde kabul görmemiş ve kilise tarafından resmi olarak onaylanmamıştır.

Sonuç

Erken dönem resmi Hristiyan kayıtları olan İnciller ve Babalarının yazılarında Meryem'e dair bilgilere az rastlanmakla birlikte onunla ilgili bu bilgi boşluğunu apokrif eserler tamamlamıştır. Resmi kayıtların aksine söz konusu eserler Meryem'in hayatını doğumundan ölümüne kadar ele almıştır. Bu eserlerde Meryem, kanonik kaynakların aksine, mucizeler yapan ve şifa dağıtan erken Hristiyan topluluğunun önemli bir şahsiyettir. The Six Books Dormition Apocryphon gibi kaynaklarda Meryem'e dua etmenin yeterli olmadığı, onun adına yılda en az üç kez anma töreninin gerçekleştirilmesi gerektiği yazılmaktadır. Böylelikle Meryem'e ihtiram dini ritüeller aracılığıyla Meryem kültürünün önce halk inancında oluşumunu sağlamıştır.

Dördüncü yüzyılda İsa'nın insani ve ilahi tabiatının ilişkisi üzerine gerçekleşen kristolojik tartışmalar sebebiyle annesi Meryem teolojik tartışmalara dahil olmuş ve 431 yılında üçüncü ekümenik konsil olan Efes'te "Tanrı Anne"si (Theotokos) unvanını alarak Katolik teolojisinde Meryem'le ilgili ilk inanç esası ortaya konmuştur. Tarihsel süreç içerisinde Meryem'le ilgili üç dogma (ebedi bekareti, lekesiz gebeliği ve göğe yükselmesi) daha kabul edilmiş olup Meryem'in Katolik teoloji içerisindeki önemi giderek artmıştır. Bununla birlikte onun adına adanmış kiliseler, tapınaklar, resimler, heykeller, mucizevi madalyonlar ve tespih gibi dini objeler ile halk inancında Meryem'in Tanrı ile insan arasındaki aracılık rolü pekiştirilmiştir. Halk inancında Meryem'in aracılık rolüne verilen

⁵³ Warner, *Alone of All Her Sex: The Myth & The Cult of the Virgin Mary*, 268.

⁵⁴ Papa XII. Pius, "Ad Caeli Reginam", 1954.

bu önem nedeniyle Katolik dünyasında ona ait ilan edilmesi beklenen beşinci dogma “Mediatrix”tir.

Katolik inanç içerisinde Meryem teolojisi ve kilise halk dindarlığı arasındaki bu etkileşim “Lex orandi, lex credendi” ilkesinin bir yansıması olmuştur. Halkın Meryem’e olan bağlılığı, kilisenin öğretilerini etkilerken aynı zamanda kilisenin öğretileri de halkın inanç ve ibadet pratiğini şekillendirmiştir. Bu etkileşim, Katolik topluluğun dini kimliğinin oluşumunda önemli bir rol oynamasıyla birlikte Meryem’in tanımlanmasında da etkili olmuştur. Kutsal Kitabın birkaç referansla sunduğu bakire köylü kızı ve mütevazi Meryem’den iki bin yıllık Katolik dini geleneğin şekillenmesi ile günahsız, ebedi bakire, göğe yükselmiş, şefaatçi ve cennetin kraliçesi olarak ontolojik değişim gösteren imanın Meryem’ine doğru evrilmiştir.

Kaynakça | References

- Ambrose. "Concerning Virgins". *Nicene and Post-Nicene Fathers (Second Series)*. ed. Philip Schaff. 10/790-847. Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1898.
- Birch, W. Greyson. *Mary and The Virgin Birth Error*. Indiana: Publishers Printing House, 1966.
- Ceroke, C.P. "Mary, Blessed Virgin, Articles On". *New Catholic Encyclopedia*. ed. Berard L. Marthaler. 9/238-249. New Haven: Thomson Gale, 2003.
- Constas, Nicholas. *Proclus of Constantinople and the Cult of the Virgin in Late Antiquity: Homilies 1-5, Texts and Translations*. Leiden: Brill, 2003.
- Cooper, J.C. *Dictionary of Christianity*. Chicago, Fitzroy Dearborn., 1996.
- De Voragine, Jacobus. *The Golden Legend: Lives of the Saints*. Cambridge: Cambridge University Press, 1914.
- Dvornik, Francis. *Konsiller Tarihi: İznik'ten II. Vatikan'a*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2019.
- Elliott, J. K. *The Apocryphal New Testament*. Oxford: Clarendon Press, 1999.
- Gambero, Luigi. *Mary and the Fathers of the Church: The Blessed Virgin Mary in Patristic Thought*. San Francisco: Ignatius Press, 1999.
- Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi, 1. Basım, 1998.
- Harman, Ömer Faruk. "Meryem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/236-242. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Ignatius. "The Epistle of Ignatius to the Smyrnaeans". *Ante Nicene Fathers*. ed. Philip Schaff. 1/224-239. Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1885.
- Ignatius. "The Epistle of Ignatius to the Trallians". *Ante Nicene Fathers*. ed. Philip Schaff. 1/182-197. Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1885.
- Irenaeus. "Against Heresies". *Ante Nicene Fathers*. ed. Philip Schaff. 1/834-1391. Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1885.
- Jerome. "The Perpetual Virginity of Blessed Mary: Against Helvidius". *Nicene and Post-Nicene Fathers of The Christian Church*. ed. Philip Schaff. 6/756-776. Michigan: WM. B. Eerdmans Publishing Company, 2. Basım, 1954.
- Kutsal Kitap*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2016.
- Maximus the Confessor. *The Life of the Virgin*. New Haven: Yale University Press, 2012.
- Miravelle, Mark. *Introduction to Mary: The Heart of Marian Doctrine and Devotion*. Goleta: Queenship Publishing, 1993.
- O'Caroll, Michael. *Theotokos: A Theological Encyclopedia of the Blessed Virgin Mary*. Eugene: Wipf and Stock Publishers, 2000.
- Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri*. çev. Dominik Pamir. İstanbul: 1893 Filmcilik Ltd. Şti., 2000.
- Papa II. John Paul. "Redemptoris Mater", 1987. Erişim 12 Ocak 2024. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_25031987_redemptoris-mater.html
- Papa IX. Pius. "Ineffabilis Deus", 1854. Erişim 15 Ocak 2024. <https://www.vatican.va/content/pius-ix/it/documents/18541208-costituzione->

- apostolica-ineffabilis-deus.html
- Papa VI. Paul. “Lumen Gentium”, 1964. Erişim 16 Ocak 2024.
https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_en.html
- Papa XII. Pius. “Ad Caeli Reginam”, 1954. Erişim 20 Ocak 2024.
https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_11101954_ad-caeli-reginam.html
- Papa XII. Pius. “Munificentissimus Deus: Defining the dogma of the Assumption”, Erişim 25 Ocak 2024
https://www.vatican.va/content/pius-xii/en/apost_constitutions/documents/hf_p-xii_apc_19501101_munificentissimus-deus.html.
- Patte, Daniel. *The Cambridge Dictionary of Christianity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Rancour-Lafferriere, Daniel. *Imagining Mary: A Psychoanalytic Perspective on Devotion to the Virgin Mother of God*. New York: Routledge, 2018.
- Roth, Gregory E. *Paradox Beyond Nature: The Marian Homilies of Germanos I, Patriarch of Constantinople (715-730)*. University of Dayton: International Marian Research Institute, 2011.
- Rubin, Miri. *Mother of God: A History of the Virgin Mary*. New Haven: Yale University Press, 2009.
- Schaff, Philip. “The Theology of S. Athanasius”. *Nicene and Post-Nicene Fathers (Second Series)*. 4/135-158. Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1885.
- Shoemaker, Stephen J. *Ancient traditions of the Virgin Mary's Dormition and Assumption*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Shoemaker, Stephen J. *Mary in Early Christian Faith and Devotion*. New Haven: Yale University Press, 2016.
- Tertullian. “On the Flesh of Christ”. *Ante Nicene Fathers*. 3/1149-1201. Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1885.
- Tertullian. “On the Veiling of Virgins”. *Ante Nicene Fathers*. 4/54-81. Grand Rapids: Christian Classics Ethereal Library, 1885.
- Warner, Marina. *Alone of All Her Sex: The Myth & The Cult of the Virgin Mary*. Oxford University Press, Oxford., 2013.
- Yüzgüller S., Yavuz S. “Acıyı Okumak: Temsil ve İfade Bağlamında Pieta Betimleri”. *Art-Sanat* 5 (2016), 47-62.